

Аграрна розписка та вексельна форма як альтернативні джерела кредитування аграрних підприємств

Стендер С.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку і оподаткування
Подільського державного аграрно-технічного університету

У статті детально охарактеризовано такі ефективні форми кредитування агробізнесу, як аграрна розписка та вексель. Проаналізовано особливості застосування аграрних розписок і векселів в сучасних умовах, а також подано спільні та відмінні ознаки, переваги та недоліки їх використання. Відображено операції в бухгалтерському обліку щодо видачі фінансових аграрних розписок.

Ключові слова: аграрна розписка, вексель, кредитування, дистриб'ютори, агробізнес, трейдери, акцепт.

Стендер С.В. АГРАРНАЯ РАСПИСКА И ВЕКсельНАЯ ФОРМА КАК АЛЬТЕРНАТИВНЫЕ ИСТОЧНИКИ КРЕДИТОВАНИЯ АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

В статье подробно охарактеризованы такие эффективные формы кредитования агробизнеса, как аграрная расписка и вексель. Проанализированы особенности применения аграрных расписок и векселей в современных условиях, а также поданы общие и отличительные признаки, преимущества и недостатки их использования. Отражены операции в бухгалтерском учете по выдаче финансовых аграрных расписок.

Ключевые слова: аграрная расписка, вексель, кредитование, дистриб'юторы, агробизнес, трейдери, акцепт.

Stender S.V. AGRICULTURAL RECEIPTS AND PROMISSORY NOTES FORM AS ALTERNATIVE SOURCES OF LENDING OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

The article described in detail is effective forms of agribusiness lending, as the agrarian bill, and the bill. The features of the application of agricultural receipts and bills in modern conditions, and also serves the common and distinctive features, advantages and disadvantages of their use. Recognized transactions in the accounting for the issuance of financial agricultural receipts.

Keywords: agrarian receipt, bill, credit, distributors, agribusiness, traders, acceptance.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Аграрна галузь посідає чільне місце в національній економіці і значною мірою впливає на її загальний стан. Попри економічні труднощі, які спостерігаються в нашій країні, сільське господарство постійно зміцнює свої позиції. За окремими видами сільськогосподарської продукції Україна вийшла на провідні позиції у світі (експорт соняшникової олії складає 52% світового виробництва зазначеного виду продукції, друге місце у світі за обсягами чистого експорту зернових). Також на зовнішніх ринках Україна успішно торгує зерном кукурудзи, ячменем, ріпаком, іншими культурами та м'ясо-молочною продукцією. У великому асортименті виробляється плодоовочева продукція, яка вирізняється високою якістю і такими ж високими споживчими властивостями. Проте вітчизняний агропромисловий комплекс стикається з численними труднощами, які заважають його подальшому розвитку. Понад усе йдеться

про брак обігових коштів, нестачу кредитних ресурсів, відсутність привабливих інвестиційних інструментів. Особливо гостро брак коштів відчувають дрібні та середні сільгоспвиробники, які практично не мають доступу до кредитних ресурсів комерційних банків. Нині питання аграрних розписок та векселів є дуже актуальним, оскільки саме вони стимулюватимуть стабільність і позитивну динаміку в агробізнесі. Задля забезпечення потреб аграріїв у фінансах у чинному законодавстві передбачені механізми їх кредитування шляхом видачі аграрної розписки чи векселя.

Великі компанії застосовують різноманітні фінансові інструменти: вони привчили своїх клієнтів до кредитів, векселів, аграрних розписок та застосування хеджування товарних цін, що дало змогу розв'язати проблему із залученням кредитних коштів для проведення господарської діяльності. А малий та середній бізнес повною мірою не використовує ці інструменти. Аграрні підприємства

мають обмежений доступ до кредитів банків, що зумовлено недостатньою фінансовою стійкістю, відсутністю ліквідного забезпечення кредитів, відсутністю реально діючого страхового захисту, недостатнім рівнем державної підтримки кредитування та низькою прибутковістю діяльності. Через ці проблемні моменти сільськогосподарські товаровиробники повинні мати альтернативні варіанти кредитування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженню теоретичних засад та практичного досвіду функціонування фінансово-кредитного механізму агропромислового комплексу приділяється велика увага з боку таких вітчизняних науковців, як В.М. Алексійчук, О.Є. Гудзь, М.Я. Дем'яненко, І.Г. Кириленко, І.І. Лукінов, П.Т. Саблук, І.В. Карпова. Безпосередньо дослідженню аграрних розписок та векселів як фінансового інструмента для забезпечення аграріїв необхідними кредитними коштами присвячені роботи Т.М. Коваленко, Т.С. Тимошенко та інших науковців. Однак запровадження механізму аграрних розписок на вітчизняному ринку є досить новим процесом, який потребує ґрунтовних досліджень. Сучасний стан аграрного виробництва вимагає подальших поглиблених досліджень для визначення оптимального механізму функціонування цього важливого сектору економіки.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Останніми роками фінансово-кредитне забезпечення сільськогосподарських товаровиробників здійснюється за рахунок власної підприємницької діяльності, залучення фінансових ресурсів комерційних банків, постачальників матеріально-технічних ресурсів, кредитних спілок та державної фінансової підтримки [1, с. 212]. На жаль, механізм комерційного кредитування, особливо його вексельний різновид та аграрні розписки, ще мало використовується в аграрному секторі, що пов'язано з недостатністю системи інформації про кредитоспроможність позичальників та недостатній рівень кваліфікації керівників і спеціалістів господарств у сфері фінансових відносин [2, с. 153].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Завданням статті є теоретичне обґрунтування необхідності запровадити в сучасних кризових умовах такі ефективні інструменти кредитування в аграрний бізнес, як аграрна розписка, вексель, а також практичне значення цих заходів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «аграрна розписка» вперше

з'явилося в Законі України «Про аграрні розписки» (далі – Закон). Саме цим Законом для аграріїв було запроваджено новий механізм залучення коштів для ведення агробізнесу. Відповідно до приписів ст. 1 цього Закону аграрна розписка – товаророзпорядчий документ, що фіксує безумовне зобов'язання боржника, яке забезпечується заставою, здійснити поставку сільськогосподарської продукції або сплатити грошові кошти на визначених у ньому умовах [3].

Відповідно до Закону виділяються два види аграрних розписок: товарна та фінансова. Під товарною аграрною розпискою розуміється така аграрна розписка, що встановлює безумовне зобов'язання боржника за нею здійснити поставку узгодженої сільськогосподарської продукції, якість, кількість, місце та строк поставки якої визначені аграрною розпискою (ст. 3 Закону). А фінансовою аграрною розпискою визнається така аграрна розписка, що встановлює безумовне зобов'язання боржника сплатити грошову суму, розмір якої визначається за погодженою боржником і кредитором формулою з урахуванням цін на сільськогосподарську продукцію у визначених кількості та якості (ст. 5 Закону) [3].

Керуючись нормами Закону, можемо сказати, що «механізмом кредитування» за допомогою аграрних розписок можуть скористатися лише ті аграрії, яким на праві власності або на відповідному речовому праві належить земельна ділянка сільськогосподарського призначення.

Аграрна розписка (товарна чи фінансова) підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню. Нотаріальна форма аграрної розписки, з одного боку, зміцнює впевненість учасників операції в її законності, непорушності, а з іншого – сприяє здорожченню подібного механізму.

В нинішніх умовах ставка державного мита в розмірі 0,01% не повинна стати суттєвою перепорою для використання механізму кредитування агробізнесу. Проте все ж таки на даний момент аграрна розписка є більш витратною порівняно з векселем, бланк якого коштує приблизно 30 грн. (наприклад «UniCreditBank» пропонує своїм клієнтам бланки векселів залежно від умов співпраці вартістю від 15 грн. до 30 грн.).

До того ж варто пам'ятати, що якщо агро-виробник вирощує декілька видів сільськогосподарської продукції, то на кожен з цих видів він зобов'язаний видати окрему аграрну розписку (ст. 9 Закону) [3]. У зв'язку з цим таке

«розпорошування сил» навряд чи видається доцільним, оскільки це сприяє подорожчання механізму кредитування, вимагаючи додаткових затрат на нотаріальні послуги.

Загалом механізм кредитування за аграрною розпискою включає мінімум двох суб'єктів, проте, як правило, їх три. Так, сторонами правовідношення можуть бути безпосередньо аграрії, дистриб'ютори та трейдери. Як правило, дистриб'ютори надають аграріям товари, необхідні для вирощування сільськогосподарської продукції (насіння, добрива, засоби боротьби зі шкідниками тощо). Звичайно, дистриб'ютору, якому первісно видається аграрна розписка (у разі видачі саме товарної аграрної розписки), не потрібен майбутній урожай, адже останній має бути реалізований, кошти мають бути виручені. Для дистриб'ютора інтерес становлять саме кошти, які він бажає отримати за той товар, що був наданий аграрію. У цьому разі дистриб'ютор може віддати своє право за аграрною розпискою третій особі. Такою особою стає трейдер, який восени або в інший час після збору урожаю (завершення маркетингового року) звернеться до аграрія з вимогою постачання товару.

Подібна схема взаємовідносин надає аграрію суттєву перевагу: зобов'язання з поставки товару або сплати коштів у будь-якому разі прив'язано до збору урожаю, а у разі неврожаю дата виконання зобов'язань за погодженням з кредитором може бути перенесена на наступний маркетинговий рік.

Інтереси кредитора в будь-якому разі істотно забезпечуються заставою майбутнього урожаю. При цьому розмір застави повинен бути не меншим за розмір зобов'язання за аграрною розпискою. Це дає підстави для висновку про повне, а не часткове забезпечення вимог кредитора, що робить аграрну розписку привабливою для використання.

Водночас під час ведення агробізнесу товаровиробники використовують різні механізми залучення ресурсів, найпопулярнішим з яких є застосування вексельної форми кредитування.

Відповідно до ч. 1 ст. 14 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» векселем є цінний папір, який посвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця або його наказ третій особі сплатити після настання строку платежу визначену суму власнику векселя (векселедержателю). Як відомо, векселі можуть бути простими або переказними та існують виключно у документарній формі [4].

Крім того, згідно з приписами ч. 1 ст. 4 Закону України «Про обіг векселів в Україні» видавати переказні і прості векселі можна лише для оформлення грошового боргу за фактично поставлені товари, виконані роботи, надані послуги. Для розуміння правової природи розрахунків за допомогою векселів наведено визначення простого (соло) векселя та переказного векселя (тратти) [5].

Так, простим векселем є борговий цінний папір, що містить у собі письмове безумовне зобов'язання боржника сплатити визначену суму грошей своєму кредитору. А під переказним векселем (траттою) розуміють борговий цінний папір, що містить письмову вказівку векселедержателя (трасанта) особі, на яку виставлений вексель, тобто платнику (трасату), сплатити визначену суму грошей пред'явнику векселя або особі, вказаній у векселі (ремітенту), через визначений термін або за вимогою.

Вся сутність «кредитування» за допомогою простого векселя зводиться до того, що сам агровиробник безпосередньо видає на ім'я дистриб'ютора вексель в рахунок оплати за виконані роботи, поставлені товари, надані послуги. І вже потім дистриб'ютор сам вирішує, що саме йому робити з таким борговим цінним папером (пред'являти його до оплати самому або ж відступити третій особі шляхом вчинення передавального напису – індосаменту).

При цьому реєстр виданих простих векселів веде сам агровиробник, саме на ньому лежить цей тягар, що вимагає понесення додаткових затрат. Не в останню чергу агровиробники у зв'язку з цим віддають перевагу оформленню саме переказних векселів (тратт). Сторонами з переказного вексельного правового відношення є кредитор (векселедавець, трасант), боржник за векселем (платник, трасат) та особа, за наказом якої має бути складено платіж, (ремітент). Проте механізм використання тратт досить складний, особливо для малих та середніх агровиробників, оскільки, як правило, такі операції потребують банківського сегменту. Так, не кожний дистриб'ютор захоче відправляти товари агропідприємству без належного на те забезпечення у вигляді авалування векселя.

Під авалем розуміється вексельна порука, згідно з якою банк (аваліст) бере на себе відповідальність перед держателем векселя за виконання трасатом, акцептантом або індосантом зобов'язань із оплати переказного векселя. Для того щоб отримати агропідприємству ресурси від дистриб'ютора,

Йому необхідно звернутися до обслуговуючого банку та затвердити ліміт авальювання векселів. Стосовно вказаної інформації банк видає агропідприємству інформаційний лист, який є для дистриб'ютора індикатором платоспроможності, впевненості у гарантованій оплаті у разі неплатежу за векселем. Далі дистриб'ютор на підставі заявок агропідприємства готує товари для відправки, проте з урахуванням пункту договору, що розрахунки будуть проводитися за допомогою переказного векселя. З урахуванням приписів ч. 3 ст. 4 Закону України «Про обіг векселів в Україні» у разі видачі (передачі) векселя відповідно до договору припиняються грошові зобов'язання щодо платежу за цим договором та виникають грошові зобов'язання щодо платежу за векселем [5].

Можливий безпосередньо варіант, коли сторони обмінюються документами, дистриб'ютор забирає акцептований вексель, а агровиробник отримує товаросупровідні документи на товар. Водночас у сфері здійснення господарської діяльності часто практикується передача відповідного акцептованого та уже авальюваного векселя проти виставлених товаросупровідних документів. Так, дистриб'ютор подає до свого банку товаросупровідні документи на товар разом з переказним векселем. Банк векселедавця пересилає банку платника (трасата) переказний вексель, після чого останній передається безпосередньо платнику.

А платник здійснює акцепт векселя. Варто відзначити, що акцепт надписується в лівій частині лицьового боку векселя і виражається словами «акцептований; прийнято; заплачу», а також обов'язковим є підпис платника. Після цього платник (трасат) передає вексель для авальювання до свого банку. Останній здійснює авальювання векселя. Платіж за переказним векселем може бути забезпечений авалем повністю або в частині його суми. Аваль вчинюється або на самому переказному векселі, або на алонжі. Він виражається словами «вважати за аваль» або будь-яким іншим рівнозначним формулюванням та підписується тим, хто надає аваль. Після цього авальований вексель виставляється проти товаросупровідних документів банку векселедавця (трасанта): вексель передається трасанту, а товаросупровідні документи – банку-трасату. Банк-трасат після отримання товаросупровідних документів передає їх платнику, який уже і отримує товар. Після цього всі питання з поставки вважаються закритими.

Тратта є оборотним документом і може передаватися одним векселедержателем на користь іншого індосаментом. Індосамент робиться на зворотному боці векселя або на додатковому аркуші (алонжі) та підписується індосантом (особою, що зробила передавальний напис). Відзначимо, що індосаменти можуть бути декількох видів:

1) іменний (повний) – зазначається назва або ім'я нового тримача, якому індосант передає усі права та вимоги за векселем;

2) бланковий – без зазначення назви особи, наказу якої необхідно здійснити платіж (вексель вважається виставленим на пред'явника).

Векселедержатель за бланковим індосаментом може або заповнити бланк своїм іменем, або заповнити його іменем якої-небудь третьої особи, або передати вексель третій особі, не заповнюючи бланк та не здійснюючи індосамент. Відповідальність за виплату суми за векселем перед останнім векселедержателем, якому передані права та вимоги за векселем, солідарно несуть боржник та всі особи, які є тримачами (попередні індосанти). Відзначимо, що бланковий індосамент у будь-який момент можна перетворити на повний, зробивши над попереднім написом позначку, наказу якої особи передається даний вексель.

Платник, оплачуючи вексель, може вимагати, щоб вексель був вручений йому векселедержателем з розпискою про одержання платежу. Векселедержатель не може відмовитись від прийняття часткового платежу, платник може вимагати відмітки про такий платіж на векселі і видачу йому про це розписки (ст. 39 Женевської конвенції, якою запроваджено Уніфікований закон про переказні векселі та прості векселі).

Під час пред'явлення векселя до оплати трасат зобов'язаний виконати вексельне зобов'язання. В іншому випадку кредитор має право звернутися до нотаріуса з заявою про вчинення протесту векселя. Згідно з ч. 3 ст. 44 Женевської конвенції протест у неплатежі за переказним векселем, який підлягає оплаті на визначену дату або у визначений строк від дати складання чи від пред'явлення, повинен бути здійснений в один із двох робочих днів, які настають за днем, у який вексель підлягає оплаті. При цьому, керуючись приписами ст. 8 Закону України «Про обіг векселів в Україні», можна сказати, що вексель, опротестований нотаріусом у встановленому законом порядку, є виконавчим документом [5].

Таким чином, вексель як форма кредитування агробізнесу є привабливою формою

для кредиторів (векселедержателів, ремітен-тів, трасантів) з огляду на простоту та захищеність інтересів у разі невиконання вексельного зобов'язання і, звичайно, високу ліквідність векселя як цінного паперу на ринку фінансових послуг.

Водночас як аграрна розписка, так і вексель мають спільні та відмінні ознаки, свої переваги / недоліки, вміло використовуючи які, можна обирати той чи інший фінансовий інструмент. Так, до спільних рис можна віднести те, що вказані фінансові інструменти:

- є механізмом залучення ресурсів з відстрочкою платежу;
- встановлюють безумовне боргове зобов'язання аграрія;
- можуть бути передані третій особі (напис «Відступлено» та індосамент);
- не можуть бути нерухомістю, переведені у форму без належних документів;
- набувають статусу виконавчих документів у разі вчинення виконавчого напису (протесту).

До відмінних же рис аграрної розписки та векселя можна віднести те, що:

- аграрна розписка видається як проти грошей, так і проти продукції, а вексель – лише проти поставлених товарів, виконаних робіт, наданих послуг (розписка є більш універсальною);
- аграрна розписка забезпечується заставою майбутнього врожаю, а вексель не містить такої обов'язкової умови (розписка краще забезпечує інтереси кредитора);
- виконання зобов'язання за аграрною розпискою можливе шляхом як поставки продукції, так і сплати грошей, а за векселем – лише сплатою грошей (вексель є менш універсальним);

– аграрна розписка є більш «дорогим» інструментом кредитування, адже підлягає нотаріальному посвідченню, а вексель – ні (розписка є більш витратною);

– індосамент при векселі може бути як іменним, так і бланковим, а при відступленні прав за аграрною розпискою обов'язкове зазначення нового кредитора (вексель є мобільнішим у сфері визначення особи кредитора);

– часткове виконання за аграрною розпискою допускається лише за згодою кредитора, а держатель векселя не може відмовитися від прийняття часткового платежу (вексель є більш гнучким);

– аграрна розписка видається до завершення технологічного циклу виробництва, а вексель може видаватися як на більш короткий, так і на більш тривалий строк (вексель є більш мобільним) [6].

Оскільки за своєю сутністю аграрна розписка відноситься до боргових цінних паперів, то й їх бухгалтерський облік має вестись за правилами, встановленими для боргових цінних паперів, зокрема векселів [7].

Отже, отримані аграрні розписки мають бути відображені, відповідно, на субрахунок 341 «Короткострокові векселі, одержані в національній валюті» або 182 «Довгострокові векселі одержані» залежно від того, на забезпечення короткострокової або довгострокової дебіторської заборгованості вони були одержані. Видані аграрні розписки будуть відображені у складі короткострокових (субрахунок 621 «Короткострокові векселі, видані в національній валюті») або довгострокових зобов'язань (субрахунок 511 «Довгострокові векселі, видані в національній валюті») теж залежно від того, на забезпечення коротко-

Таблиця 1

**Відображення в бухгалтерському обліку операцій
щодо виданої фінансової аграрної розписки**

№ з/п	Зміст господарської операції	Бухгалтерський облік		Сума, грн.	Коригування фінансового результату до оподаткування	
		Д-т	К-т		Збільшення	Зменшення
1	Отримано товар від ТОВ «Б»	281	631	10 000,00	–	–
2	Відображено ПК з ПДВ	641	631	2 000,00	–	–
3	Видано ТОВ «Б» фінансову аграрну розписку	631	621	12 000,00	–	–
4	Погашено заборгованість за виданою фінансовою аграрною розпискою	621	311	12 000,00	–	–

строкової або довгострокової кредиторської заборгованості вони були видані. Наведемо умовний приклад операцій щодо виданої фінансової аграрної розписки: ТОВ «А» отримало від ТОВ «Б» товар вартістю 12 000 грн. з ПДВ. ТОВ «А» видало ТОВ «Б» фінансову аграрну розписку (табл. 1).

Висновки з цього дослідження. Проводячи детальне дослідження питання забезпечення АПК кредитними ресурсами, було зроблено висновок, що як аграрна розписка, так і вексель мають свої переваги та недоліки. Однозначно можна стверджувати, що

вексельна форма кредитування агробізнесу неможлива у формі первісного надання грошей (вексель опосередковує зобов'язання з поставки товарів, виконання робіт, надання послуг). У цьому аспекті аграрна розписка має суттєві переваги над таким уже досить сталим механізмом залучення ресурсів. Загалом аграрні розписки можуть стати для українського агробізнесу саме тим інструментом, який допоможе подолати системну кризу у сфері виробництва та збуту сільськогосподарської продукції, відкриє нові можливості для розвитку галузі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Карпова І.В. Фінансово-кредитні важелі розвитку агропромислового комплексу України / І.В. Карпова // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: збірник наукових праць / ред. кол.: І.Д. Пасічник, О.І. Дем'янчук. – Вип. 24. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2013. – С. 211–214.
2. Коваленко Т.М. Векселя та аграрні розписки: спільне та відмінне / Т.М. Коваленко // Агробізнес сьогодні. – 2014. – № 22 (293).
3. Про аграрні розписки: Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5479-17>.
4. Про цінні папери і фондову біржу: Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1201-12>.
5. Про обіг векселів в Україні: Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2374-14>.
6. Векселя та аграрні розписки: спільне та відмінне. – 2014. – № 13 (284) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: agro-business.com.ua.
7. Мельник М.І. Перспективи використання аграрних розписок / М.І. Мельник, М.О. Василенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.deloitte.com/print/uk_ua/press-ukr/201701/d5944b0.